

כוונת הקצה"ח

א. קצות החושן סימן שלג:ז

אמנם בנשבע צריך לקיים שבועתו, דאדם אסור להשכיר עצמו ביותר משלש אינו אלא מדרבנן ובדרבנן לא הוי מושבע ועומד מהר סיני.

ב. ר' יעקב ישעיה בלויא, פתחי חושן ד' ז (ג)

ומסתפק [החוות יאיר] ברב ושמש העושה צרכי ביהכ"נ... והקצוה"ח שלג:ז כתב שגם פיסוק טעמים בכלל עבודת ד' ולא גרע מתפילה... ומ"מ מסיק שאינו יכול לחזור, משום שאיסור עבד לעבדים אינו אלא מדרבנן, ובדרבנן חלה השבועה...

לשיטה ג', מהו לחזור בו בשביל יוקר או עבודה אחרת?

ג. טור חושן משפט הלכות שכירות פועלים סימן שלג

ומיהו אומר ר"י דוקא כשחוזר בו סתם אבל אם חוזר בו מחמת היוקר אין שומעין לו.

ד. ב"ח חושן משפט סימן שלג

נראה דטעמו דכיון דשכיר יום לא מצי חוזר אלא משום דכתיב "עבדי הם" ולא עבדים לעבדים, אם כן דוקא בחוזר בסתם דתלינן שאינו חפץ לעבוד יותר. אבל אם חוזר בו מחמת היוקר, אם כן גלי דעתיה דניחא ליה בעבודתו אם ישלם לו בעל הבית כפי היוקר, ואין שומעין לו. והכי מסתברא:

ה. סמ"ע סימן שלג ס"ק טז

ודוקא שחזר סתם, אבל אם חזר בו מחמת היוקר אין שומעין לו כדמסיק מור"ם, ומטעם דלא נתיפה כח הפועל כדי שישתכר מעות.

ו. שו"ת מהרי"ט חלק ב - יורה דעה סימן נ

ועוד טעמא אחרנא איכא הכא דכיון דמלמד זה לא חזר בו כדי לנוח אלא אדרבה הלך וקנה אדון לעצמו בבצע כסף, בכה"ג לא שייך לומר "ולא עבדים לעבדים." תדע שהרי כתב הטור סימן של"ד בשם ר"י דוקא כשחוזר בו סתם, אבל אם חוזר בו מחמת היוקר אין שומעין לו, משמע דסבירא ליה שלא פטרנו תורה אלא לנוח, לא להשתכר שרואה שנתייקר' המלאכה ורוצה שיוסיפו לו על שכרו. אף על פי שהוא אומר שרוצה לנוח בגין שאם היו מוסיפין לו שכר היה מתרצה, לאו כל כמיניה.

ז. ר' מאיר איזנשטט, שו"ת אמרי אש יורה דעה סימן צג

השתא דגלי רחמנא "עבדי הם", פועל יכול לחזור על כל פנים לשבת בטל, ממילא אין גופו מושועבד, ושוב אף מחמת יוקר דלא שייך עבדי הם, מכל מקום יוכל לחזור, דבמה נשתעבד.

ח. ר' יעקב ישעיה בלויא, פתחי חושן ד' יא (ו)

כשאומר שאין כדאי לו לעבוד בשביל שכר מועט כזה, ורק אם יוסיף לו על שכרו יסכים להשאר, ולא משום שמקבל אצל אחר יותר אלא שנוח לו לישב בטל, אפשר שמודה הר"י שיכול לחזור, שגם זה מעשה בן חורין.

ט. בבא מציעא עז ע"א

אמר מר "שמין להם את מה שעשו. כיצד? היה יפה ששה דינרים, נותן להם סלע," קא סברי רבנן יד פועל על העליונה. "או יגמרו מלאכתן ויטלו שני סלעים" פשיטא! לא צריכא דאייקר עבידתא, ואימרו פועלים, ואזל בעל הבית ופייסנהו...

י. ערוך השולחן חושן משפט סימן שלג:יז

וכתב רבינו הרמ"א דדוקא שחוזר סתם אבל אם חוזר מכח יוקר אין שומעין לו עכ"ל וכ"כ הטור. ואין הכוונה דמכח יוקר אין ביכלתו לחזור כלל כמו שעלה על דעת איזה מהפוסקים, דאין בזה שום טעם כלל, דכיון דגזרה התורה דהמלאכה לא הוי קנין ויכול לחזור בו מה לנו מאיזה טעם חוזר בו? הלא לא נשתעבד לו עד גמר המלאכה! אלא דה"פ: דכשחוזר בו מחמת יוקר, אין ידו על העליונה אלא על התחתונה, כקבלן, דאין לנו לרחם עליו...

יא. פתחי תשובה חושן משפט סימן שלג:ד

והנה מה דפשיטא ליה להגאון הנ"ל [חוות יאיר קו] דאף אם הולך הפועל מבעה"ב זה ונשכר אצל אחר אמרינן פועל חוזר בו וידו על העליונה, לכאורה לא נראה כן מדברי הטור [סעיף ב'] בשם ר"י והביאו הרמ"א בסעיף שאחר זה, שכתב "ודוקא שחוזר סתם אבל אם חוזר מכח יוקר אין שומעין לו." וכתב הב"ח וז"ל, "נראה דטעמו דכיון דשכיר יום לא מצי חוזר אלא משום דכתיב 'עבדי הם', א"כ דוקא בחוזר

בסתם דתלינגן שאינו חפץ לעבוד יותר, אבל אם חוזר בו מחמת היוקר, א"כ גלי דעתיה דניחא ליה בעבודות אם ישלם לו בעה"ב כפי היוקר, אין שומעין לו, והכי מסתברא, "עכ"ל. א"כ ה"ה היכא שנשכר אצל אחר דאין שומעין לו, ומשמע דאין שומעין כלל אפילו אם רוצה להיות ידו על התחתונה.

יב. חזון איש, חושן משפט, ב"ק כג:כ

ובפ"ת סק"ד הביא דברי אחרונים ז"ל י"א שאם הולך לעבוד אצל אחרים כופין אותו לעבוד לראשון... וי"א שאין כופין אותו לעבוד לראשון אבל ידו על החתונה כקבלן... ומיהו דוקא שעובד תוך הזמן שנשכר לראשון, אבל לאחר הזמן ודאי נשכר לאחרים ואין מפסיד זכות פועל למפרע...

יג. ר' יעקב ישעיה בלויא, פתחי חושן ד' יא (ה)

ובמנחת פתים (ר' מאיר אריק?) מסתפק כשרוצה הפועל לחזור משום שבעה"ב הראשון קשה לו והשני נוח יותר, אם בכה"ג יכול לחזור.

יד. שו"ת חוות יאיר סימן קו

ומלבד זה נראה לכאורה שהיה אז עוד מקום להסתפק בנדון זה... שמא היינו אם הפועל חוזר בו [ע"י תשובה ק"מ] מהיות פועל לשום אדם ומטעם "כי לי בני ישראל עבדים" דע"כ הפועל יכול לחזור בו כמפורש בגמ', מש"כ אם הולך מבה"ב זה ונשכר אצל אחר שנשאר עבד לעבדים דינו כדין קבלן שידו על התחתונה ולא יפסיד בה"ב דבר. מ"מ לא נהירא לי לחלק בכך כלל, רק מפני שנא' "כי לי בני עבדים" לא אלים קניית האדון בו כולי האי שאם יחזור בו יפסיד מה שעשה כבר, ולא תלי בצדקתו ודעתו שחוזר בו מהיות עבד לעבדים רק עבד לד', דמי יגיד לעבד זה שיטעון כך? אלא ע"כ כמ"ש וא"כ אין חילוק אפילו ישכיר עצמו אצל אחר.

טו. ערוך השולחן חושן משפט סימן שלג:יז

וכן אין שום חילוק בחזרת פועל בין שחוזר בו ואין רצונו להשכיר עצמו כלל, ובין שחוזר בו ורצונו להשכיר עצמו לאחר, דלא כיש מי שרצה לומר דכשרוצה להשכיר עצמו לאחר אינו יכול לחזור בו דהא עדיין רוצה לעשות עצמו עבד לעבדים, ואינו כן, דאטו המשכיר עצמו עובר על זה? דא"כ יהא אסור לאדם להשכיר עצמו! אלא שהתורה אמרה דמטעם זה אין האדם משתעבד עצמו בהמלאכה כבקנין עד סוף הזמן כמ"ש בסעיף ו'. וא"כ כיון שאינו קנוי לו עד סוף המלאכה או הזמן, מה לי אם רצונו להשכיר עצמו אצל אחר אם לא? וכן הסכימו כמה מגדולי אחרונים וכן עיקר לדינא. ואף גם ידו על העליונה אם אינו משכיר עצמו אצל אחר מפני היוקר [נ"ל]:

קבלן = ? עבד

טז. רש"י מסכת בבא מציעא דף עז עמוד א

שאני ליה בין שכירות לקבלנות - דגבי שכירות איתא להאי טעמא דעבדי הם ולא עבדים לעבדים, אבל בקבלנות - אין זה עבד אלא לעצמו...

יז. רמ"א חושן משפט שלג:ב

מלמד שהשכיר עצמו לשתי שנים והתחיל שנה ראשונה, מקרי התחלה גם לשנה שניה; וה"ה כל פועל (הגהות מרדכי פרק האומנין).

קבלן: שעות גמישות, בחירת עבודתו, שכרו לא תלוי בזמן שהוא משקיע

יח. ר' אשר וייס, חזרת פועל בחצי היום

פרשת-בהר-חזרת-פועל-בחצי-היום
torahbase.org/

והנה הגאון ר"ש קלוגר כתב לחדש בשמועה זו (חכמת שלמה ריש סי' של"ג) דמי ששכר אותו בעה"ב לעשות במלאכתו סך שעות קצוב בכל חודש אלא שלא קבע עמו ימים מסוימים ואם יעבוד שחרית אם בין הערביים, דדינו כקבלן ולא כפועל, משום שמהותו של הפועל כמהות העבד שאין בידו להחליט ולקבוע אימת יעסוק במלאכתו ומשועבד הוא לעבודה כל היום, אולם זה שבידו לקבוע בעצמו סדרי עבודתו ואינו מחויב לעבוד בזמן מסוים הרי הוא כקבלן. ומאידך כתב (שם סימן רס"ד) דקבלן שנתחייב לסיים מלאכתו עד זמן מסוים והזמן דוחק ואף בעה"ב יודע דיש לו להקבלן לשקוד על מלאכתו בכל שעה עד אותו הזמן ואף אם ירצה לא יוכל לפנות עצמו למלאכה אחרת דינו כפועל אחר שמשועבד כל כולו למלאכה זו, ויכול לחזור בו אפילו בחצי היום.

ונראה דשתי הלכות אלה יסודן אחד ושני צדדי מטבע אחד הן, והוא דס"ל להגרש"ק להבדיל בין מהות הפועל להקבלן, דהקבלן בידו לקבוע זמן עבודתו מתי יעבוד ומתי ינוח אולם הפועל משועבד כל כולו למלאכתו ואין בידו לקבוע ולסדר עבודתו כרצונו, ולפי"ז מסתבר דכל שבידו לקבוע סדרי מלאכתו הרי הוא כקבלן וכל שמשועבד הוא כל כולו למלאכתו הרי הוא כפועל.

יט. תרומת הדשן סימן שכג

ראובן שכר את שמעון עבור עשרה זהובים שילך לו למדינה פלוני אל לוי ומסר לו כתבים אליו לשדך לו אשה משם, ויצא לדרכו לאחר ג' ימים ויחזור לתוך ג' שבועות ולא יהא משועבד יותר לשליחות זאת.

כ. תרומת הדשן סימן שכט

ונראה דנ"ד קבלנות היא, ואף על גב דימי הבציר קצבתו ידוע ואינו משועבד רק זמן הזה, מ"מ הואיל ואינו קוצב לו שכר לפי הימים או השבועות או החדשים דאיקלעי המלאכה חשוב קבלנות, כמו קמה לקצור דימי הקציר נמי ידועים הם.

כא. מחנה אפרים הלכות שכירות פועלים סימן א

ועל מש"ל דפועל גופו קנוי לב"ה כמ"ש הריטב"א בחי' פ"ק דמציעא דשכירות ליומיה ממכר הוא וכו' קשה דאיהו גופיה כתב בפ' הזהב גבי שכירו' יש לו אונאה דשכירות פועלים לא הוי ממכר יע"ש, ונראה שהוא מחלק בין היכא דנשכר אצל ב"ה לכל מלאכה, דאז חשיב גופו קנוי דיכול לשנותו לכל מלאכה שירצה, משא"כ בשוכר פועל למלאכה ידועה דאין זה חשוב קנוי אצלו שהרי אינו יכול לשנותו למלאכה אחרת.

כב. ר' אשר וייס, חזרת פועל בחצי היום

פרשת-בהר-חזרת-פועל-בחצי-היום/torahbase.org

ולכאורה היה נראה דמסתבר טפי דעיקר ההבדל שבין הפועל להקבלן בזה שנוטל הפועל שכר עבור עצם עבודתו ופועלו משא"כ הקבלן שנוטל שכר על תוצאת מעשיו שעשה לבעלים, וכיון שכך נראה דאף מי שבידו לסדר זמן עבודתו אם שכרו לפי זמן פועלו אכתי פועל הוא, וכן הקבלן אף שצריך להתמסר כל כולו למלאכתו בכל עת אם נוטל שכר על תוצאת מעשיו אכתי קבלן הוא ואין יכול לחזור בו.

כג. מגיד משנה הלכות שכירות פרק ט הלכה ד

ואם קבלן הוא וכו'. פי' שאינו שכיר זמן ידוע אלא למלאכה ידועה...

כד. ר' אשר וייס, חזרת פועל בחצי היום

פרשת-בהר-חזרת-פועל-בחצי-היום/torahbase.org

חזינו איפוא אור חדש בהלכה זו [של ריטב"א ב"מ עה:], דכיון שעשו קנין נעשה הפועל כקבלן כיון שבזה חייב את עצמו להשלים המלאכה אם בעצמו אם ע"י אחרים, ומהכא נשמע דיכול הפועל לעשות דינו כקבלן, דהא בלא"ה לא מצינו שיהא הפועל מחוייב לשכור פועלים תחתיו למלאכתו במקום שאנוס הוא עליה אלא בקבלן לבדו, ש"מ מתנה הפועל בקנין להיות כקבלן ולהתחייב על עבודתו ושוב אינו כעבד מדחייב להפקיד אחרים תחתיו. אמנם נראה דלחומרא דינו גם כפועל וחייב הוא עצמו לעבוד כשיכול ואינו רשאי לכתחלה לעשות מלאכתו ע"י אחרים, אלא שקיבל עליו נוסף לחיובו כפועל אף את חומרי הקבלן, ודו"ק.

כה. מחנה אפרים הלכות שכירות פועלים סימן ב

והיינו טעמא דכיון שחייב עצמו בכך הרי זה נעשה עליו חוב לעשותו בין ע"י עצמו בין ע"י אחרים אם לא יוכל הוא לעשותו דהוי כשאר חיוב שאדם מתחייב להכירו לבנות לו בית או להקים לו שום דבר שחייב עצמו וממונו להקים לו אותו דבר. אף זה שחייב עצמו לעשות מלאכתו של ב"ה הרי דבר זה נעשה חוב עליו לעשותו ואם לא יוכל הוא לעשותו ה"ז מחוייב להשכי' אחר משלו כדי להשלים מלאכתו של ב"ה ונמצא דכי עושה זה אצל ב"ה היינו כדי לפרוע חיובו שנתחייב.

היתר עבדות

כו. הלכות עבדים פרק א:א

מוכר עצמו כיצד? זה ישראל שהעני ביותר, נתנה לו תורה רשות למכור את עצמו שנאמר "כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך". ואינו רשאי למכור את עצמו ולהצניע את דמיו או לקנות בהם סחורה או כלים או ליתנם לבעל חוב, אלא אם כן צריך לאכלן בלבד. ואין אדם רשאי למכור את עצמו עד שלא ישאר לו כלום ואפילו כסות לא תשאר לו ואח"כ ימכור את עצמו.

כז. שו"ת להורות נתן חלק ג סימן קיח

ואיסור זה להמכר כשלא העני לגמרי אינו מגדר כי לי בני ישראל עבדים, שהרי בתוספתא ערכין (פ"ה) איתא גם דאין אדם רשאי למכור שדה אחוזתו אא"כ העני עיין שם, וכן פסק הרמב"ם (פי"א משמיטה ויובל ה"ג) דלא ימכור אדם ביתו או שדה אחוזתו אא"כ העני שנאמר כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו עיין שם (ובתוספתא שם איתא גם, אין אדם רשאי למכור את בתו אא"כ העני, ואולי גריס הרמב"ם ביתו). והנה בבית ושדה לא שייך איסורא דלי בני"ע עבדים אלא דמלישנא דקרא דכי ימוך ילפינן, וה"נ הא דאסור למכור עצמו כשלא העני ביותר הוא מקרא דכי ימוך.

אבל מטעם כי לי בני"ע עבדים, לא מצינו ברמב"ם שיביא איסור זה, אלא שכתב (פ"ט משכירות ה"ד) דפועל יכול לחזור בו בחצי היום שנאמר כי לי בני"ע עבדים ולא עבדים לעבדים, והוא מש"ס בבא מציעא (י א) עיין שם, ואין מזה ראייה לאסור למכור עצמו לעבד, דהא דאמרה תורה שפועל יכול לחזור אפילו בחצי היום היינו שאי אפשר לכופו להיות כעבד עד שלא יוכל לחזור בו משום דרק לי בני"ע עבדים ולא עבדים לעבדים, אבל אם ירצה להיות עבד הרשות בידו. אבל מקרא דכי ימוך ילפינן שאינו רשאי למכור עצמו אא"כ העני ביותר, ובכהאי גוונא ליכא איסורא כלל שהרי בפירוש נתנה תורה רשות...

אף להסוברין דאיכא דינא דלי בני"י עבדים דלא ימכור עצמו לעבד, מ"מ כשהעני ביותר דבכה"ג נתנה לו התורה רשות למכור עצמו, ליכא גם משום כי לי בני"י עבדים. ויש להוכיח כן מהא דאמרו בקידושין (כב ב) אוזן זה ששמעה בהר סיני כי לי בני"י עבדים הלך וקנה אדון לעצמו ירצע, ולכאורה קשה דא"כ הו"ל לרוצעו מיד בשעה שמכר את עצמו, אולם נראה דבשעה שמכר עצמו שהיה עני ביותר וכמ"ש הרמב"ם הנ"ל, נמצא שמכר עצמו ברשות ולכן אין מקום לרוצעו כי לא עבר על כי לי בני"י עבדים שהרי התורה נתנה לו רשות להמכר דכתיב כי ימוך אחיך וגו', והוא אנוס, אבל השתא שאומר אהבתי את אדוני וגו' שהוא חפץ בהעבדות מרצונו, לכן עובר על כי לי בני"י עבדים ולכן ירצע.

כה. רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה יח

לעולם ידחוק אדם עצמו ויתגלגל בצער ואל יצטרך לבריות ואל ישליך עצמו על הצבור, וכן צוו חכמים ואמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, ואפילו היה חכם ומכובד והעני יעסוק באומנות ואפילו באומנות מנוולת ולא יצטרך לבריות, מוטב לפשוט עור בהמות נבלות ולא יאמר לעם חכם גדול אני כהן אני פרנסוני, ובכך צוו חכמים, גדולי החכמים היו מהם חוטבי עצים ונושאי הקורות ושואבי מים לגנות ועושי הברזל והפחמים ולא שאלו מן הצבור ולא קיבלו מהם כשנתנו להם.

כט. שו"ת רא"ש עה:ב

שאלה: ראובן לווה משמעון מלוה בשטר, ושעבד לו כל נכסיו שקנה ושעתיד לקנות, מטלטלי אגב מקרקעי, ואח"כ נתן כל נכסיו במתנה לאחר מקרוביו, ולא הניח לעצמו לא קרקע ולא מטלטלין, אלא הכל נתן לו. והוא דר בבית קרובו ואוכל עמו על שולחן אחד, אוכל ושותה בריוח ולובש בגדים נאים... והוא יושב בטל ואינו רוצה לעשות שום מלאכה, ולא להתעסק בשום דבר מכל מה שהיה דרכו להתעסק קודם לכן, לפי שיודע שמה שירוויח שיתחייב להגבותו לבעל חובו...

תשובה: ומה שטוען שמעון שיעשה מלאכה כדי לפרוע את חובו, אין בית דין כופין אותו לכך, שלא אמרה תורה אלא "והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט". כל שכן שלא ישלחו בית דין יד בגופו לכופו להשתעבד ולפרוע חובו. וכן כתב רבינו תם בתשובה: כי היכי דדרשינן (בפ"ק דקדושין יח) "בגנבתו ולא בזממו ולא בכפלו", הכי נמי דדרשינן, "ולא בפרעון חובו ולא במזונות אשתו". והמשכיר עצמו נקרא 'מכירה', כדאמרינן בפרק הזהב (בבא מציעא נו:)...

ומה שהיה אומר רבינו אליהו שחייב אדם להשכיר עצמו ולפרנס אשתו, רבינו תם נחלק עליו, והביא ראיות מפרק אעפ"י ומפרק נערה שנתפתה, ואין לי להאריך. ואפשר שרבינו אליהו היה מודה בשאר בעל חוב שאין מחייבים אותו להשתעבד ולפרוע, אלא דוקא במזונות אשתו. ומספר כתובתה נלמד, דכתיב בה, "ואנא אפלח ואוקיר ואפרנס", כי היכי דדרשינן בפרק המקבל (קד) כמה דרשות מלשון כתובה...

ל. שו"ת חוות יאיר סימן קמ

ועוד י"ל דדווקא פועל... ואפילו מלמד דאוסר בהגמ"ר, מ"מ ע"כ אין היתר בשכר שנוטל רק שכר שימור ופסקי טעמים דאינם מצות ד' ועבודתו ית', מש"כ החזן שכל עצמו אינו רק להוציא ציבור ולעבדו בפלחן הראוי. ואפילו נכלל בשכרו מה שמשורר... מ"מ הואיל שמכבד בקולו ד' מהונו ממה שחננו ומשמח אלקים ואנשים, לא נקרא בכך עבד לעבדים. (וצ"ע ברב ושמש העושה צרכי ב"ה).

לא. שו"ע חושן משפט רצ:כג

אפוטרופוס, בין מינוהו אבי היתומים בין מינוהו בית דין, עד שלא החזיק בנכסי היתומים (ולא נתעסק עדיין בצרכיהם) (ריב"ש סימן תפ"ט) יכול לחזור בו; משהחזיק בנכסי היתומים (או התחיל להתעסק בצרכיהם) אינו יכול לחזור בו.

לב. חזון איש, חושן משפט, בבא קמא כג:כח

ונראה דבשאר מ"ע חייב להשכיר עצמו, ודוקא בפריעת חוב שהוא דבר של ממון הדבר קבוע שאינו משתעבד כל כך, ומיהו אם צריך להשכיר עצמו באופן שבזיון הוא לו, יש לדון משום גדול כבוד הבריות בשב ואל תעשה.

לג. משנה כתובות ה:ז (סג ע"א)

המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת ר' יהודה אומר שבעה טרפעיקין עד מתי הוא פוחת עד כנגד כתובתה ר' יוסי אומר לעולם הוא פוחת והולך עד שאם תפול לה ירושה ממקום אחר גובה הימנה. וכן המורד על אשתו מוסיפין על כתובתה שלשה דינרין בשבת ר' יהודה אומר שלשה טרפעיקין.

לד. תוספות מסכת כתובות דף סג עמוד א' באומר"

מכאן מוכיח רבינו אליהו שחייב אדם להשכיר עצמו ללמד תינוקת או לעשות מלאכה אחרת כדי לזון את אשתו, דאם לא כן מה ענין זה אצל מורד ממלאכה?... ועוד הביא רבינו מכתבין בכתובה "ואנא אפלח כו" ומהו גם זה יש לדחות כמו שמפרש ר"ת ד"אפלח" היינו עבודת הקרקע, פירוש "אחרוש ואנכש ואעדור את השדה ואביא מזונות לבית", אבל להשכיר עצמו אינו חייב.

לה. מחנה אפרים הלכות שכירות פועלים סימן ב

ואף ר"ת ז"ל לא חלק עליו אלא משום דס"ל דלשון ואנא אפלח לא רצה לומר להשכיר עצמו אלא לחרוש ולזרוע בשדה שלה.